Een drijvende industrie

Wie zal ons precies zeggen wanneer en waarom de mens ertoe kwam de jacht op de grote "zeemonsters" aan te vangen? Was het de honger, het nuttig gebruik of de zucht naar avontuur, die misschien reeds de Feniciërs in de oudheid, de vikings in de 10e eeuw en later de Normandiërs, de Vlamingen en de Basken op walvisjacht joeg? Zeer waarschijnlijk waagde zich vóór de 16e eeuw nooit één avonturier in het Hoge Noorden en bleven de tochten tot in de buurt van Newfoundland beperkt. Vooraf willen we je even wijzen op de nogal verspreide verwarring in verband met de zeezoogdieren. Tot deze soort behoren de zeehonden, waarover we reeds spraken. Daarnaast bestaan er walrussen en walvissen. De walrussen, ook zeeolifanten genaamd, bevolken vooral de antarctische zeeën, al worden ze met de dag zeldzamer. Deze dieren zijn soms 6 m lang en wegen tot 2000 kg. De walvissen daarentegen zijn veel groter. Men onderscheidt twee soorten: de baard- of baleinwalvissen en de tandwalvissen. De laatste bezitten een echt gebit en voeden zich met vissen, inktvissen en zelfs zeehonden. De eerste hebben geen tanden, maar hoornplaten of baleinen, die van de bovenkaak en het verhemelte in paren (150 tot 500) afhangen. Ze voeden zich hoofdzakelijk met plankton. Er bestaan wel 70 soorten tandwalvissen, waaronder de potvissen en de dolfijnen. De baardwalvissen hebben niet zulk een rijke familie, maar wel de grootste vertegenwoordigers. Zo is de blauwe walvis het grootste exemplaar van onze planeet: hij kan meer dan 100 ton wegen en 30 m lang zijn! Hij levert dan: 50 000 kg vlees, 25 000 kg spek, 22 000 kg beenderen, 3000 kg tong, 950 kg lever, 630 kg hart, 400 kg maag, 1550 kg darmen, 600 kg longen en 550 kg nieren!.. Meteen begrijp je waarom de jacht op deze zeemonsters de mens van oudsher zo heeft aangetrokken en dat op zeer korte tijd de walvissen met volledige uitroeiing werden bedreigd.

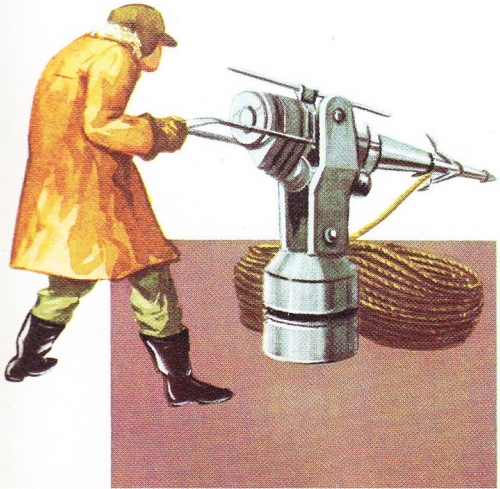

Reeds vóór het einde van de 19e eeuw waren de walvissengelederen in de noordpoolstreken zeer sterk gedund. Al was er na de 16e eeuw wel enige stilstand in de walvisjacht ingetreden, omdat de handel op Indië en Amerika gemakkelijker en winstgevender was, toch bleven de Franse, Portugese, Spaanse, Engelse en vooral de Hollandse walvisvaarders zeer actief. Barentsz en Van Heemskerck hadden bij hun weliswaar mislukte pogingen om de noordelijke doorvaart te forceren, in de buurt van Spitsbergen de walvisrijkdom opgemerkt. De Hollanders namen ervaren Baskische vaarders in dienst en organiseerden regelmatige tochten. Zo kwam het, dat zij in de 17e en de 18e eeuw het ruimste aandeel hadden in de Groenlandvaart. Jacht werd vooral gemaakt op de Groenlandse walvis (Balaena mysticetus), die gemiddeld 14 à 15 m lang is en 100 000 kg weegt. Dit logge

dier was gemakkelijker te doden dan de kleinere, maar vluggere vinvis, al bleef hij liefst in de buurt van het arctische drijfijs. In het voorjaar trokken de walvisvaarders erop uit met hun houten driemasters, 50 tot 150 ton metend en bemand met 30 à 40 manschappen. Op het dek bevonden zich een vijftal sloepen, voor de eigenlijke vangst bestemd. Om de walvissen te doden, gebruikte men werpharpoenen, zodat men het gevaarlijke gedrocht zo dicht mogelijk moest benaderen. Wij weten niet precies hoeveel walvisvaarders met dit bedrijf om het leven kwamen, al moet hun aantal vrij groot geweest zijn. De walvisjacht was in de 18e eeuw een zeer renderende onderneming, aangezien de vraag naar traan en balei-

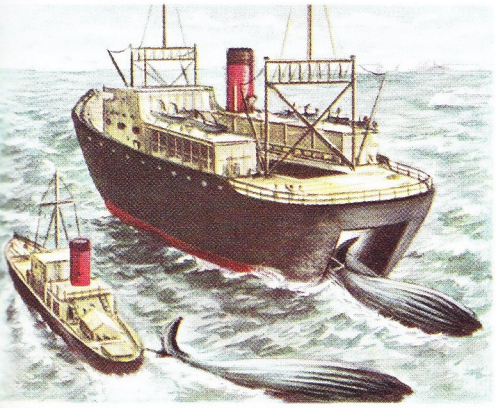

nen zeer groot was. Traan werd in West-Europa gebruikt als brandstof voor lampen, terwijl baleinen, om hun sterkte en veerkracht, voor het maken van allerlei nuttige voorwerpen werden aangewend. Eén enkele walvis kon in die tijd de expeditie lonend maken, zodanig dat men alleen de baleinen verzamelde en de rest van het gedode dier achterliet. De uitvinding van de elektriciteit en het staal deed natuurlijk de waarde van traan en baleinen sterk afnemen. Doch het vernuft van de mens bedacht niet alleen nieuwe wapens om de walvissen doeltreffender te doden en het aantal slachtoffers op te voeren, maar tevens vond hij de middelen uit om het dier voor velerlei industriële doeleinden aan te wenden. In 1865 vond een Noor het harpoenkanon uit. Toch moest de walvisvaarder zich nog gevaarlijk dicht in de nabijheid van de walvis wagen. Toen eindelijk het vliegtuig en vooral de helikopter werden ingezet, kon men de prooi volgen en trefzeker met de harpoen doden. Het gebruik van deze moderne wapens had natuurlijk voor gevolg, dat men de walvissen op roekeloze wijze ging uitroeien. Vóór het einde van de 19e eeuw waren dan ook reeds bepaalde jachtvelden in de arctische zeeën uitgeput. Daarom zochten de Noren hun heil in de zuidpoolzeeën, waar eveneens de Amerikanen opereerden. De lange en gevaarlijke reizen ten spijt was de oogst zeer lonend: men trof er de blauwe vinvis in groten getale aan. Dit reusachtige dier is sneller dan de meeste der andere walvisachtigen; de jacht op deze dieren wordt nu met de moderne middelen veel gemakkelijker beoefend.

De antarctische walvisvangst groeide inderdaad tot een zeer groot bedrijf uit. In de periode 1953-54 werden niet minder dan 34 834 walvissen geschoten, die eventjes 390 miljoen liter olie opleverden! Maar naast oliën en vetten geeft de walvis glycerine (sigaretten, springstof), meel (voeder), vlees (in Japan en Noorwegen als goedkoop bevroren vlees gegeten), beendermeel, dat ammoniak en fosfaat bevat (meststof), amber (fixatief voor parfumerieën). Bovendien gebruikt men de walvisvetten en -oliën in de zeepfabricage, de bewerking van jute, de linoleumindustrie enz. De moderne walvisvaarder met een tonnenmaat van 20 000 ton lijkt op een fabriek, waar vele van de genoemde grondstoffen tijdens de vaart worden bereid. Enkele snelle vangboten vergezellen het schip. Van hieruit vuurt men de harpoenkanonnen af. De granaat ontploft in het lichaam van de walvis en veroorzaakt een snelle dood. Men blaast het dier met lucht op en hijst het langs de achtersteven in het schip. De verwerking van één walvis neemt niet meer dan één uur in beslag!
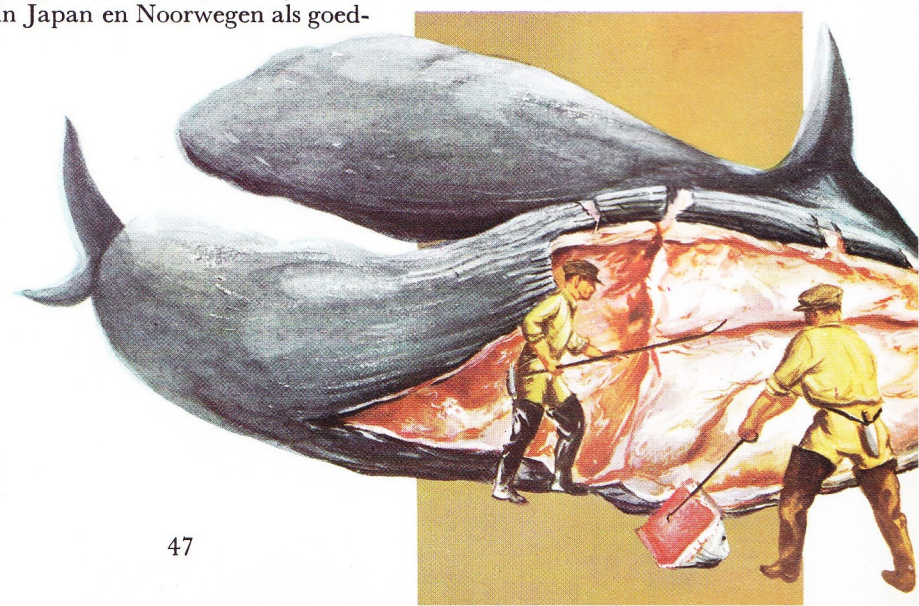
De grootste dieren van de wereld leven in de poolzeeën. Ze hebben de mens tot een avontuurlijke strijd aangetrokken, maar moesten zijn meesterschap ervaren, vooral toen deze besefte welk nut ze opleverden. Dank zij zijn vernuft kwam de mens ertoe een hele walvisindustrie in het leven te roepen. Nu nog profiteren wij, vaak onbewust, van walvisprodukten in één of ander gebruiksvoorwerp.